

ЗНАХІДКА *HOTTONIA PALUSTRIS* L. (PRIMULACEAE)

В ОКОЛИЦЯХ м. ПОЛТАВИ

Клепець Олена Вікторівна

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

Об'єктивною рисою сучасності є збільшення кількості міст та зростання площ урбанізованих територій, що супроводжується докорінним перетворенням вихідного природного ландшафту, зміною структури окремих його компонентів. Насамперед, під пресом урбанізації суттєво трансформується гідрографічна мережа, піддаються меліорації, а згодом і забудові річкові заплави. Як наслідок, деградують або зникають заплавні водойми (стариці, болота), збіднюється ландшафтне, екосистемне та біологічне різноманіття. Зокрема, у складі рослинного покриву через різкі зміни умов існування зі списку флори випадають не тільки рідкісні рослини, але й більш поширені стенотопні види природних водойм, що не здатні до освоєння вторинних екоотопів.

Одним із таких урбанізофобних видів гідрофільної флори є плавушник болотний (*Hottonia palustris* L.), який під час гідроботанічних досліджень різнотипних водних об'єктів м. Полтави у період 2011–2013 рр. нами зафіксований не був, хоча й відомий для регіону досліджень за ретроспективними даними [3, 4].

Цей гідрофіт із підводними тонкопирчасторозсіченими листками та піднесеними над водою суцвіттями загалом поширений у Середземномор'ї, Малій Азії, Середній Європі, суцільно просуваючись до 60° пн. ш. На території України є звичайним на Поліссі, спорадично трапляється у Лісостепу, зрідка – у Прикарпатті та на Закарпатській рівнині, дуже зрідка – у Степу [5]. На території Лісостепу України найчастіше відмічений у заплавах Південного Бугу (Згар, Десна), Дніпра (Трубіж, Супій, Удай, Ворскла), Сіверського Дінця (Мжа, Уди) [7].

На території Полтавської області, як і в усьому Лісостепу, плавушник болотний трапляється спорадично [1]. На початку ХХ ст. він вказувався С.О. Іллічевським для околиць Полтави (по вільшатниках та річкових заплавах) як новий для Полтавської губернії вид, що перебуває тут на південній межі свого поширення [3, 4]. Сучасні місцезнаходження плавушника болотного в околицях м. Полтави та на території Полтавського району до останнього часу не були встановлені [2].

За своїми екологічними особливостями плавушник болотний належить до геліосціофітів, глікофітів, нітрофілів, галофобів. Зростає на мілководдях замкнених мезо- та евтрофних водойм із товщею води 20–200 см, мулистими, мулисто-торф'янистими донними відкладами і коливаннями рівня води протягом вегетації. Зустрічається на заболочених ділянках вербових лісів, у лісових водоймах, вільшатниках, у струмках, ставкових відведеннях, каналах. Це стенотопний вид, здатний переносити екстремальні умови мілких замкнених та холодних проточних водойм, а також зростати на вологому субстраті. Популяції можуть утворювати суцільні зарості як на поверхні води, так і на звільнених від води донних відкладах, що не сприяє розвитку інших видів подібної екології у цих місцезростаннях [5]. Здатність плавушника болотного витримувати органічне забруднення є не досить високою, індекс його сапробності (1.7) є одним із найнижчих серед гідрофітів-індикаторів β -мезосапробної зони [8]. В умовах посилення антропогенного евтрофування водойм життєвість та продуктивність популяцій знижується [5].

Плавушник болотний виступає індикатором помірно евтрофних алювіальних ділянок водойм, а також проточних водойм зі зниженою температурою води, донних відкладів із високим вмістом детриту із листя верб, тополь, вільхи [5]. Вид приурочений переважно до багатих мулистих та глеєвих ґрунтів у пересихаючих мілководдях, де утримується висока вологість [6].

Созологічний статус виду визначається його приналежністю до Червоного списку макрофітів України (категорія С3 – види, що знаходяться під загрозою) [5], а також регіонально рідкісних рослин Лісостепу України [7]. Антропогенними факторами, що лімітують поширення цього урбанофобного виду, є меліорація та випасання [6]. Так, типове для урбанізованих територій, зокрема, й території м. Полтави та околиць, зарегулювання річок і стабілізація гідрологічного режиму водойм виступає несприятливим фактором для поширення плавушника болотного, пристосованого до коливань рівня води протягом вегетації.

Нами плавушник болотний був виявлений на початку вегетаційного сезону 2020 р. у заплавах водойм уздовж правого берегу р. Ворскла серед дачної забудови в районі селища Вороніне. Зокрема, в одній із таких водойм на території садового товариства «Берізка-3» 07.06.2020 р. було відмічене масове квітування *Hottonia palustris*, який формував аспект серед поясу невисоких надводних трав. Загальне проективне покриття (ПП) таких угруповань досягало 100%. У надводному ярусі зафіксовані *Sparganium* sp. (ПП 40–50 %), *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. (ПП 5–10%), *Typha angustifolia* L. (ПП 1–5%), *Alisma plantago-aquatica* L., *Sium sisaroides* DC. (одиночно). У підводному ярусі домінував *Hottonia palustris* (ПП 50–60%), значне покриття розвивали також нитчасті водорості (до 40%), решта макрофітів (*Ceratophyllum demersum* L., *Myriophyllum spicatum* L.) представлені одиночно.

Очевидно, сприятливими умовами для поширення плавушника болотного в описаному локалітеті слід вважати природний характер водойми, приналежність її до заплавної ландшафтної комплексу із властивими йому деревостанами на основі дрібнолистяних порід (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth., *Salix* sp., *Populus* sp.), а також відносно невисокий рівень антропогенного евтрофування внаслідок поверхневого стоку із прилеглих агроценозів. Розташування водойми у безпосередній близькості до основного річища Ворскли може обумовлювати деякі коливання у ній рівня води, навіть попри зарегульований характер русла на

цій ділянці. Зважаючи на це можна передбачити більш широку представленість локальних популяцій *Hottonia palustris* у заплавних водоймах р. Ворскли на ділянці вище Вакуленського шлюзу-регулятора річкового стоку (с. Кротенки та вище за течією).

Отже, виявлене місцезростання *Hottonia palustris* потребує взяття на облік для уточнення флористичної бази даних по Полтавському регіону, а сформовані цим видом ценопопуляції та угруповання мають підлягати моніторингу у зв'язку із загрозою подальшого наступу урбанізації на природні екосистеми.

Література:

1. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Конспект флори Полтавської області. Вищі судинні рослини. Наукове видання. – Полтава: Верстка, 2008. – 196 с.
2. Гомля Л.М., Давидов Д.А. Флора вищих судинних рослин Полтавського району: Монографія. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2008. – 212 с.
3. Іллічевський С. Список найцікавіших рослин околиць міста Полтави // Укр. ботан. журн. – 1926. – №4. – С. 34–40.
4. Іллічевський С. Флора околиць Полтави. З повним списком дикої рослинності // Записки Полтавського с.-г. політехнікуму. – Полтава, 1927. – Т. 1, №2. – С. 19–49.
5. Макрофиты-индикаторы изменений природной среды / Дубына Д.В., Гейны С., Гроудова З. и др. – Киев: Наук. думка, 1993. – 435 с.
6. Фіцайло Т.В., Дідух Я.П. *Hottonia palustris* L. – Плавунник болотний // Екофлора України. Т. 6 / Мойсієнко І.І., Дідух Я.П., Бурда Р.І. та ін. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – С. 231–232.
7. Чорна Г.А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 184 с.
8. Husák Š., Sládeček V., Sládečková A. Freshwater Macrophytes as Indicators of Organic Pollution // Acta hydrochim. et hydrobiol. – 1989. – Vol. 6. – P. 693–697.